

10. Τοῖς παισὶν εὖ πράττειν.

Χαλινῶν ἐπιδεδίται τὸ νεάζον, ὧ φίλτατοι, καὶ κέντρων· τῶν μὲν, ἔν' ἀπὸ τῶν φαύλων καὶ τῶν αἰσχυρῶν ἀναχαιτίζεται· τῶν δέ, ἵνα, ἐπὶ τάγαθὰ καὶ καλὰ παρορμώμενον, ἐλαύνῃ πόρρω ἅμ' ἡλικία καὶ ἀρετῆ. Καὶ ἀμφοτέρω μὲν, ἀποδημοῦντος ἐμοῦ, καλῶς ἢ φύσα ¹⁾ συνεκεράννυ καὶ συνήρμοζε, τῆς ὑμετέρας προκοπῆς πλείσσην ἔχουσα πρόνοιαν. Ἐπειδὴ δέ, ὡς γε καθ' ἡμᾶς, ἀκαίρω μὲν ἢ μακαρίτις ἀνηρπᾶσθη καὶ εἰς τὸν ἀμείνονα βίον ἀπέπτη, τῆς μητρώας ἅμα καὶ πατρῶας προστασίας στερίσκεισθε, ὃ καὶ μεγάλως ἐμὲ λυπεῖ, τῆς ὑμῶν ἐφιέμενον ἐπιδόσεως ὅτι μάλιστα.

Ἄντιβολῶ δῆτα καὶ ποτνιῶμαι, ἑαυτοῖς αὐτοὶ παιδεύται πάρεστε καὶ προστάται καὶ κηδεμόνες. Τοῦτο δὲ μάλιστα γενήσεται, εἰ τὸ Θεῖον ἀδιαλείπτως εὐχαῖς βοηθὸν ἐπικαλέσοισθε· ἀρχὴ γὰρ ἀρετῆς καὶ σοφίας καὶ εὐδαιμονίας φόβος Κυρίου. Εἶτα ἑαυτοὺς ἀεὶ αἰδεῖσθε, κἄν γε καὶ μεμονωμένοι πᾶν αἰσχυρὸν αἰσχύνησθε· ἀρετῆς γὰρ ἔρως ἀληθοῦς ὁ χωρὶς ὑποκρίσεως καὶ διὰ παντὸς ἀδιάσπαστος· καὶ ἀβίωτον ἄρα νομίζετε ἢν ἡμέραν μηδὲν προσκέκτησθε. Ρανὶς γὰρ κοιλαίνει πέτραν, καὶ ψυχὴν ἄριστα μορφοῖ ²⁾ σπουδῆς συνέχεια· καὶ δὴ καὶ Ἀπελλῆς ὁ πάνυ τῇ γραφῇ πῶς εἶη τοσαύτην ἀκρίβειαν γραφῆς κεκτημένος τῷ πυνθανομένῳ καλῶς ὑπήντησεν, ὅτι ἄνευ γραμμῆς οὐ παρέδραμεν ἡμέραν. Ἴνα μὴ τοίνυν τὰ μὴ καταστέρρω τινὶ μηδ' ἀρραγεὶ δεσμῷ συνεστῶτα διαλυθῆ καὶ διαρρυῆ, ³⁾ ἐπιμόνῳ μελέτῃ προσκείσθαι δεῖ τοῖς ἐσπουδασμένοις. Καὶ εὖ ἴστε, ⁴⁾ ὅτι, καθάπερ αἱ διαθέσεις εὐαπόβλητοι, οὕτως αἱ ἔξεις ἀνέκπλυτοι ⁵⁾ καὶ δευσοποιοί· καὶ τὰ μεταβάλλοντα, πρὶν ἂν ἐς τὸ παν-

¹⁾ Ἰδ. Σελ. 3, σημ. 3.

²⁾ « κοσμεῖ »

³⁾ Ἐπισ. καὶ Χειρ. « διαρρυήσεται »

⁴⁾ Ἐπισ. καὶ Χειρ. « ἴσθε »

⁵⁾ Κακῶς καίται ἐν Ἐπ. καὶ Χειρ. « ἀνάπλυτοι »

τελές μεταβάλη καὶ καλῶς μορφωθῆ τοῖς εἶδεσι, τῆς κινήσεως μήπω εἰς τὸ πέρας ἀφικομένης, πάλιν ἐπαναδραμόντα τὴν πρὶν ἀμορφίαν ἀναλαμβάνει. Καὶ λοιπὸν ὁ πᾶς οἴχεται καὶ ἀφανίζεται πόνος, καὶ καρπὸς ἀποδρέπεται μηδεὶς, μηδ' ἀμητὸς ἐπιγίνεται καταλιποῦσι τὴν γεωργίαν ἡμιτελῆ, καὶ μὴ τὸ θέρους ἐκδεξαμένοις. Στηρίζεται μνήμη ταῖς ἀναμνήσεσι· καὶ εἰς ἕξιν ἐπιδίδωσιν ἐπιστήμη συνεχέσι μελετήμασι· καὶ κατὰ μικρὸν εἰσοικιζομένη ἐνιζάνει σοφία τῷ νῷ· πρὸς δέ, γαληνιαίαν οἴκησιν ἀγαπᾷ καὶ χαίρει τῇ αἰθρία, ἣτις τῇ τῶν ἡθῶν εὐαρμοστίᾳ καὶ κοσμιότητι προσαναφύεται.

Καὶ τῇ τῶν ἡθῶν ἄρα εὐπρεπεῖα πᾶσαν διατείνετε σπουδῆν, σωφροσύνην συζῶντες, δικαιοσύνης ἐπιμελούμενοι, ἀνδρεία καὶ καρτερία διὰ παντὸς ἀνεθιζόμενοι,¹⁾ τὴν φρόνησιν χρησίμοις ἀξιωμασιν ἐμπεδοῦντες. Καὶ πρῶτον οὖν ἑαυτοῖς ἀπονείματε τὸ δίκαιον, ἀρετῆς πλεῖστον λόγον ποιούμενοι· εἰς ἀρετῆς γὰρ ἐπίκτησιν ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη, καὶ ταύτης ἡμεληκότες ἑαυτοὺς ἀδικήσετε καὶ τὸν δημιουργήσαντα· εἶτα καὶ τοὺς πλησίον τῷ προσήκοντι τρόπῳ πάντας γεραίροντες, τοὺς γε τῷ Θεῷ ἀφοσιουμένους ἐν πρώτοις τιμῶντες, εἶτα τοὺς προβαίνοντας ἡλικία, ἐφεξῆς δὲ ἕκαστον, ὅσον ἐγχωρεῖ, ἀποβλέπουσιν εἰς ἀξίαν προσώπων· καὶ ἐν μὲν ταῖς φιλοπροσηγορίαις ἐπιδαφιλευόμενοι, λόγων δὲ μᾶλλον ἐν ταῖς ὁμιλίαις, ἢ χρημάτων ἐν τοῖς ἀναλώμασι φειδόμενοι. Μέτρον δὲ δίδοτε ἀνέσεως καὶ παιδιᾶς, ῥῶσιν ψυχῆς καὶ σώματος· διὰ τοῦτο γὰρ πονοῦντες παυόμεθα, ἵνα πονεῖν δυνώμεθα συντονώτερον. Ἀπέχεσθε δὲ φαύλης συνηθείας καὶ ὁμιλίας· οὐδὲν γὰρ οὕτω δεινὸν τὸ γενναῖον διανοθεῦσαι τῆς ψυχῆς, ὥσπερ ἀκούσματα σκαιὰ καὶ βλάβη. Μᾶλλον δὲ ἀρετῆς προσθήκης ἐπιμελεῖσθε καὶ γνώσεως, ἢ ὑπαρχόντων· ταῦτα γὰρ ἐπίκτηρα καὶ κινδύνοις ὑπόκειται μυρίοις, ἐκείνη δὲ ἀναφαίρετος καὶ συνδιαμένει παντὶ τῷ βίῳ· καὶ τοῦτο²⁾ ἔστω καὶ λεγέσθω περιουσία ψυχῆς· οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τῆς περιουσίας ἀμελεῖν εἰκός· κακῶν γὰρ μέγιστον ἢ ἔνδεια, καὶ παιδοποιίας καὶ προκοπῆς τύραννος· ἀλλὰ ταύτη ἀνακείσθω μετρία καὶ πρέ-

1) « ἐρεθιζόμενοι »

2) « τούτῳ »

πουσα φροντίς, ἐκείνη δὲ πλεῖστος ἀποδεδόσθω λόγος. "Ἰστε ¹⁾ δέ, ὅτι
ῥᾶθόν ἐστι κτᾶσθαι τὰ ἀπόντα, ἢ τὰ παρόντα φυλάξαι· καὶ διὰ ταῦτα
μείζων ἔστω ἢ περὶ τὴν φυλακὴν, ἢ ἢ περὶ τὸ κέρδος ἐπιμέλεια· πολ-
λάκις γὰρ ἀθρόον ἔστερήμεθα ὦν μετὰ μυρίων ἐπορισάμεθα πόνων.
Καὶ δὴ καὶ περὶ τὴν οἰκονομίαν ἀκριβῶς ἐνασχολητέον· διότι μέγα
μόριον τῆς τῶν ὑπαρχόντων φυλακῆς ἢ δαπάνης φειδῶ καὶ μέριμνα·
ὡς γὰρ τῶν μικρῶν ἢ πυκνὴ προσθήκη μέγα τι συνίστησιν, οὕτως ἢ
ροῆ τῶν μικρῶν ἢ ἀέναιος, κἂν μέγα τι τὸ πᾶν ἀφανίζει καὶ κατανα-
λίσκει. Μὴ γίνεσθε αἰσχοκερδεῖς, ἀλλὰ (*φιλοκερδεῖς· μὴ φθονεροί, ἀλλὰ
φιλότιμοι· μὴ ψοφοδεεῖς, μηδὲ χαμαίζηλοι· ἀλλ'*) ἐλευθέριοι καὶ τῶν
ἀρίστων ἐνάμιλλοι· ἔστε φιλονεῖκοις ὑπείκοντες, διότι φιλονεικία μῖσος
ἐναποτίχτει.

Μόριον ὁ ὕπνος θανάτου, καὶ ὅσον γρηγορεῖτε, τοσοῦτον ζήσεσθε.
Βραχὺς ὁ βίος τῶν φιλούπνων. Λοιμὸς ψυχῆς ἢ τρυφή, καὶ ταῖς ἡδο-
ναῖς οὐδέποτε συνοικοῦσιν αἱ Μοῦσαι· σῶφρονα ψυχὴν ἢ σοφία φιλεῖ.
Ἐνδιατρίβετε ταῖς ἀναγνώσεσι τῶν Ἱερῶν Γραφῶν, καὶ μάλιστα τῇ
Σοφίᾳ Σειράχ, ὅτι θησαυρός ἐστι καλῶν μαθημάτων. Ὅποῖοις συγγρα-
φεῦσιν ὁμιλοῖητε, τοιοῦτοι ἐστέ. Καὶ πολλοὺς μὲν ἀνελίπτειν φιλολογίας
δημιουργόν, προστακῆναι δὲ καὶ συμφυῆναι τοῖς ἀρίστοις εἰκός· ἐπιμονῇ
γὰρ ἐμμορφοῦται ψυχὴ, καὶ τροφαῖς ὡςπερ μονοειδέσι ρώννυται τὰ σώ-
ματα, οὕτω τῇ συνηθείᾳ τινῶν ξυγγραφέων ἐπιχρώννυται καλῶς ὁ νοῦς·
καὶ καθάπερ τῶν ἀρίστων παραδειγμάτων καλαὶ αἱ εἰκόνες, οὕτω καὶ
τῶν ἐπισήμων λογοποιῶν οἱ ὁμιληταὶ θαυμαστοὶ καὶ βέλτιστοι.

Τοιούτους ἄρα γενήσεσθαι διηνεκῶς ὑμᾶς ἐφίεμαι, καὶ εἰς τοῦτο
παροτρύνω καὶ παρορμῶ· καὶ καθικετεύω τὸ Θεῖον ὅπως ὑμῶν ἀντιλαμ-
βάνηται καὶ τῇ τελεσιουργῶ χάριτι διεγείρη. Ἐρρωσθε.

¹⁾ « ἴσθε »

(* . . . . *) ἔλλείπει ἐν τῷ Ἐπιστ.

11. Τοῖς παισίν.

Τραγεῖα ἢ ἐπ' ἀρετῆς ὁδός, ὦ φίλτατοι, καὶ σκληρὰ καὶ ἀνάντης καὶ δυσχερής, καὶ ἐγκαθέτους ἔχει πανταχοῦ τὰς ἀκάνθας, ἀνυδρός τε ἐστὶ καὶ ἀυγμῶσα καὶ τῇ ἀλέα κατάφλεκτος· ἀλλ' ἐπὶ τῇ κορυφῇ ἐν ἀειθαλέσι λειμῶσι καὶ καταρρύτοις αὐτὴ τε κάθηται, σεμνοτάτην ἀναβεβλημένη πορφύραν, καὶ προσίεται τοὺς ἀνιόντας, προσμειδιῶσα μετ' εὐμενείας. Εὐθύς οὖν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ἀφιγμένους προπερίσταται συγνός ὁ τῶν Χαρίτων χορός, καὶ τὴν κόνιν ἀποτινάξασαι περιρραίνουσι ροδίαις ἰχμάσι¹⁾ καὶ χορηγοῦσι μετ' εὐμενείας ἅπανθ', ὅσα τοῖς ἀνθρώποις ἐπαινέται καὶ μακαρίζεται καλὰ κάγαθά, τιμαί, ἀξιώματα, πλοῦτος, οἰκέται, κτήματα, καὶ μηδὲν ἐστὶ μηδὲν τῶν ἐν ἐφέσει καὶ πόθῳ, οὐ μὴ μετεῖη τηνικάδε. Ἄγαθῶν ἐκεῖ θάλασσα, Ἄμαλθείας ἐκεῖ κέρας, ὄρνιθων ἐκεῖ γάλα καὶ Γύγου δακτύλιος.²⁾

Μὴ τοίνυν κατὰ μέσσην πορείαν γενόμενοι δυστυχῶς ἐρραθυμηκότες καὶ ἐρραστωνευμένοι³⁾ ἀποκάμητε, μηδ' ἀπηυδῆκότες στραφῆτε ἐπὶ τὸ κάταντες, χαμαῖζέ ποι νεύσαντες καὶ τραπέντες· ἀλλ' ἄγετε πρόσω γενναίως, καὶ πάλιν, καὶ πάλιν νεαρὸν⁴⁾ ἀναλαμβάνοντες πνεῦμα καὶ ρωνύμενοι τὴν ψυχὴν, ἀκμαζούσαις ἐλπίσι χωρεῖτε καὶ ἄνιτε μέχρι τῆς ἀκρότητος, ἔνθα πολὺν εὐρήσεσθε πῆς γεωργίας τὸν ἀμητόν, πολὺν τῶν ἰδρώτων τὸν καρπὸν, πολὺ τοῦ μόχθου τὸ κέρδος. Ἀναδέξονται ὑμᾶς αἱ

1) « ἰάμασι »

2) Παροιμίαι ἐπὶ τῶν λίαν εὐδαιμονούντων καὶ πάντα κεκτημένων. Ἡ δὲ « Γύγου δακτύλιος » λέγεται καὶ ἐπὶ τῶν πολυμηχάνων· « Γύγης γάρ, βουκόλος ὢν, γῆς ὑπὸ σεισμῷ ραγείσης, νεκρὸν εὐρὼν, φοροῦντα δακτύλιον, καὶ τοῦτον περιελάμβανος φύσιν ἔχοντα, ὥστε κατὰ τὰς στροφὰς τῆς σφενδόνης ὀρᾶσθαι καὶ μὴ, ὅταν βούληται, εἶχε παρ' ἑαυτῷ· μεθ' οὗ καὶ κτείνας τὸν πρὸ αὐτοῦ ἐβασίλευσε Λυδῶν.» Corpus Paroem. Graecorum.

3) « ἐρραστωνευόμενοι » Ἐπ. καὶ Χειρ.

4) « νεαρὸν. »

Μοῦσαι, καὶ δεξιῶσονται μεγάλη φιλοξενία, καὶ φιλοτιμηθήσονται τὰ μέγιστα περὶ ὑμᾶς τοῖς ἐξαισιωτάτοις ξενίοις· ἄφθονοι γὰρ φασιν αἱ θύραι Μουσῶν. Ἀσπάσεται δὲ φιλοσοφία καὶ μεταδώσει χρηστῶν ἠθῶν, γνώσεως ὄντων, πρακτικῆς ἰσχύος καὶ ἐνεργείας. Περιπτύξεται δὲ πρὸς ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις καὶ ἡ γεραρωτάτη καὶ σεβασμιωτάτη θεομουσία· καὶ χειραγωγουμένης αὐτῆς περιηγήσεσθε τὰ τοῖς πολλοῖς ἄδύτα καὶ ἄβρατα, καὶ μυηθήσεσθε ταῖς θειοτάταις καὶ σωτηριώδεσιν ἀγιστεῖαις, καὶ παντοδαποῖς τούντεῦθεν ἡδέσι καὶ τερπνοῖς ἀβρυνόμενοι καὶ γανύμενοι¹⁾ ἐφ' ὄρου ζωῆς ἔσεσθε τρυφῶντες καὶ χλιδῶντες. Ἐρρωσθε.

12. Σκαρλάτῳ εὖ πράττειν.

Οὐκ ἐκ τούτου σοι, ὦ φίλτατε Σκαρλάτε, ὅτι προβέβηκας ἡλικία, προεδρία καὶ γέρας χρεωστεῖσθω παρὰ τῶν ὁμογνίων. Τὰ γὰρ ἀπὸ τύχης οὐ μέγα τι κρίνεται, οἷς ἡ ψυχῆς γενναιότης ἀπὸ τῶν ἔργων ἀθροίζεται· ἀλλ' ἐὰν ἀρετῆς ἦς ὑπόδειγμα τοῖς νεωτέροις, καὶ πρόσω κεχωρηκῶς εἰς πᾶν ἀνδραγάθημα καὶ καύχημα σφᾶς χειραγωγῆ καὶ προβιβάζῃ, διὰ τοῦτό σοι ἔργῳ παρέσται τὰ πρεσβεῖα, καὶ παρέψεται εἰκότως ἡ τούτοις ὀφειλομένη τιμὴ τε καὶ εὐκλεία. Τύχης γὰρ μᾶλλον καὶ φύσεως ὅσον ἡ προαίρεσις ὑπερτερεῖ, τυχαίων καὶ τῶν ἐκ φύσεως τοσοῦτον ὑπερανέστηκεν ἀρετῇ· καὶ διὰ ταύτης ὅ,τι ἂν θηρεύσαντες ἔχωμεν²⁾ κλέος, τοῦτο μόνον ἐπίμονον καὶ περιπετεῖαις ἀνάλωτον· καὶ τοῦτο γεραίρειν ὀφείλουσιν ἅπαντες.

¹⁾ « γανύμενοι »

²⁾ « ἔχωμεν » Ἐπ. καὶ Χειρ.

13. Νικολάω ὑγιαίνειν.

Ὦν ἢ ἐκ φύσεως ἢ ἀπὸ τύχης ὑστερίζειν ἐλάχομεν, ὦ τριπόθητε Νικόλαε, ταῦθ' ἡμῖν ἐστὶ χρεῶν ἐκπληρῶσαι προαιρέσει καὶ πόνῳ· οὕτω γὰρ καὶ μᾶλλον ἂν ἐπαινεθείημεν. Ἐκεῖνα γὰρ δῶρά τε ὑπάρχει, καὶ τοῖς δοῦσι μᾶλλον ἢ τοῖς εἰληφόσι τίκει τοὺς ἐπαίνους· ὅσα δὲ διὰ φιλοπονίας ἐπιγίγνεται, ἡμέτερα κτήματα καὶ κλέα γινώσκεται καὶ θαυμάζεται. Σπεῦδε γοῦν, ὅπως καὶ αὐτῇ τῇ τύχῃ καὶ τῇ φύσει, εἴ τι παρ' αὐτῶν ἠδίκησαι, διαφθονηθείης· καὶ αἰσχυνέσθων, ὅτι ἢ παρ' αὐτῶν φειδωλία ἀποκέκρυπται διαθέσει, τὸ ἐλλιπὲς ἀμιλλωμέναις ἀκέσασθαι. Ζῆθι.

14. Τοῖς παισὶν εὖ πράττειν.

Ἔως πότε τῇ χύδην, ὦ ποθεινότατοι, καὶ ἀγοραία διαλέκτῳ λεσχηνεύοντες οὐ παύεσθε; Δίμηνον ἤδη ἢ καὶ τρίμηνον παρήλακε, καὶ μηδὲν ἄχρι δεῦρο χάριτος ἀποστάζον, οὐδὲ βρύον ἠδυτῆτος, οὐδ' ἀττικουργές ἐπεστείλατε γράμμα, τῆς μὲν ὑμετέρας ἐπιδόσεως ὑπόδειγμα, τῆς ἐμῆς δὲ δεινῆς ταύτης ἐκστρατείας παραμύθιον. Οὕτως ἄρα ρητορείας ὑμῖν ὁ δρόμος ἐπὶ μηδενὶ καλῶ διήνυσται; αὐταῖ εἰσὶν αἱ ἐκπεπονημένοι καὶ ἀπηκριβωμένοι μελέται, ὥστε μὴ κατοκνεῖν οὐδὲ πρὸς τὸν φύντα αὐτὸν βαρβαρίζειν καὶ διαπταίειν,¹⁾ καὶ ταῦτα τῶν ρητορικῶν γοητευμάτων καὶ τῆς ἐντέχνου κομψείας ὑπὲρ αὐτὸ τὸ νέκταρ καὶ τὴν ἀμβροσίαν γλιχόμενον, μᾶλλον δὲ καὶ λιχνευόμενον! Οὐ γάρ, ἐπ' ἐμοὶ δικαστῆ, ἢ περὶ

¹⁾ Ἐν Ἐπιστ. καὶ Χειρ. κεῖται «ἀποπταίειν.» Ἀλλὰ τῶν ἀρρήτων «ἀποπταίειν» καὶ «ἐπιπταίειν» ὀρθότερον φαίνεται τὸ «διαπταίειν.» «Ταῦτα καὶ ἔτι τούτων πλείονα διαπταίους καὶ βαρβαρίζους» (Λουκ. Ἰν.)

τὰ φροντίσματα καὶ ἀκροάματα λιχνεία τοῖς γε εὖ καὶ καλῶς φρονοῦσιν ἐπίμωμος· ἢ ἄρα κατὰ πετρῶν ἐσπείραμεν καὶ ἀνέμους ἐγεωργήσαμεν; ¹⁾ ὁ μὴ γένοιτο, φίλτατοι· μὴ γένοιτο τοῖς εἰς ψάμμον ὠκοδομηκόσιν ἡμᾶς εἰσκέειναι, ἀλλὰ τῆς γεωργίας ἐκεῖθεν ἀμήσασθαι μετ' ἀφθονίας! Καὶ μὴν, εἰ φιλεῖτε, τῶν ἐφετῶν ἐμὲ στερίσκεισθαι μηδαμῶς εἰς τοῦπιόν ἀνασχόμενοι, τὰς ἐπιστολάς ἀνελίξατε ²⁾ σπουδῆ, ἅς ὁ ἀκραγαντῖνος Φάλαρις οὐ κατὰ τύραννον προσφυῶς συνηρμόσατο, καὶ ὁ στρατηγὸς Βροῦτος ὁ ῥωμαῖος ὑπὲρ Ἑλλήνας ἐφθέγγετο, καὶ Ἰουλιανὸς ὁ μέχρι λόγου φιλόσοφος ἐν βασιλεῦσι συνέθετο, καὶ σοφιστῶν ὁ ἔξαρχος Λιβάνιος ἐφιλοτιμήσατο, καὶ οἱ τούτους πολλῶν μέσῳ κατόπιν ἀπολείποντες, οἱ τοῦ ἡμετέρου φωστῆρες οὐρανοῦ Βασίλειος καὶ Γρηγόριος ὑπηγορεύεσθαι (ὧν ὁ πολὺς Φῶτιος τὸν ἐπιστολιμαῖον ἐξυμνεῖ τύπον, ³⁾ καὶ πέρα ⁴⁾ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ Δημοσθένους ἐπιστολῶν ἐπαινεῖ) καὶ τὰ λείψανα τῆς ἀττικῆς χάριτος, Μαργούνιος ⁵⁾ καὶ Κορυδαλεύς, ἐξηκριβώσαντο. Καὶ πρὸς αὐτὰς εἴ τι καὶ γράψετε καὶ πονήσετε, καὶ γὰρ ἠσθήσομαι καὶ ἐπεύξομαι. Ἐρρωσθε.

¹⁾ Πρὸς τοὺς πονοῦντας μάτην καὶ μηδενὸς μεταλλαγάνοντας ἐλέγετο· «ἀνέμους γεωργεῖς· κατὰ πετρῶν σπείρεις· πλίνθον πλύνεις· δικτύῳ ἀνεμον θηρᾶς· εἰς ὕδωρ γράφεις· εἰς οὐρανὸν τοξεύεις· κοσκίνῳ ὕδωρ ἀντλεῖς· ἀκίχνητα διώχεις· σίδηρον πλεῖν διδάσκεις· κύματα μετρεῖς· φαλακρῶ κτένας δανείζεις· τυφλῶ κάτοπτρον χαρίζῃ· ἠπειρώτη δίκτυα δίδως» κ. λ.

²⁾ « αὐξήσατε »

³⁾ Τῶν ἐπιστολογράφων τούτων μνημονεύει ὁ Φῶτιος ἐν τῇ πρὸς Ἀμφιλόχιον τὸν Μητροπολίτην Κυζίκου ἐπιστολῇ (Ἰδ. Ἐπιστολάριον σελ. 314, καὶ Φωτίου Ἐπιστολάς ὑπὸ I. N. Βαλέττα, σελ. 545).

⁴⁾ « παρὰ »

⁵⁾ Μανουὴλ (εἶτα δὲ Μάξιμος) Μαργούνιος, ἐκ Κρήτης, ἤκμασε περὶ τὰ τέλη τοῦ 16 αἰῶνος, διέτριψεν ἐν Ρώμῃ, Βενετίᾳ, Πίση, Παταβίῳ καὶ Παρισίῳ, καὶ προεχειρίσθη εἰς Ἐπίσκοπον τῶν ἐν Κύπρῳ Κυθέρων. Μαθητὰς ἔσχε Κύριλλον τὸν Λούκαριν καὶ τὸν Ἀλεξανδρείας Μητροφάνην τὸν Κριτόπουλον. Ὑπέστη πολλὰς καταδρομὰς διὰ τὴν θρασύτητάν τῆς ἀίρεσεως καὶ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ ὑπεράσπισιν. Σώζονται δὲ τούτου τρεῖςκαίδεκα ἐπιστολαί.

15. Τῷ πολυεράστῳ μοι Νικολάῳ εὖ πράττειν.

Ὡ πόσης ἀπὸ τῶν σῶν γραμμάτων ἡδονῆς ἐνεφορήθην, φίλων μὲν ὡς ἀπὸ ἐμῶν σπλάγχνων, τερπνῶν δὲ ὡς εἰς τὸ εὐφραδὲς καὶ γλαφυρὸν μετ' ἀκριβείας ἀπεξεσμένων. Εὖγε τῆς ἀγλαίας, εὖγε τῆς εὐφυίας! ζῆθι καὶ ἴθι ἐπὶ τὸ πρόσω. Καὶ δῆτα ὅλως ἡδύτητι διακέχυμαι καὶ μόνον οὐκ εἰς δάκρυα τέτηγμαι, ἐντετροφηκῶς τοῖς νοήμασι καὶ τῇ κομφεΐᾳ τῶν ὀνομάτων. Εἰ γάρ, ὡς φασι, φίλα πατράσι τὰ τῶν παίδων ψελλίσματα, φίλτατά γε τὰ παρὰ τούτων σπουδάσματα καὶ φροντίσματα, τὰ λίαν ἐκπεπονημένα καὶ περιηνησμένα καὶ γέμοντα χάριτος ἀθλίδος.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐμοὶ συμβέβηκε τῶν γραμμάτων ἐνατενίσαντι τῷ ὕφει. Ἡ δὲ ὕλη καὶ ἡ ὑπόθεσις, ἡ τὴν σὴν ἐμφαίνουσα γενναιότητα, δι' ἣν μὴ μόνον οὐκ ἐπαχθοεῖς ἐγένοντό σοι αἱ πατρῶαι παραινέσεις, ἀλλὰ καὶ καρπούς ἀπ' αὐτῶν ἀπεδρέψω τοὺς ὠραιοτάτους καὶ ἀβροτάτους μετὰ πάσης εὐθυμίας, ὅλην μου τὴν ψυχὴν ἐβάπτισεν ἀμυθήτῳ χαρᾷ καὶ θυμηδίᾳ. Ἐνθεν τοι εὐφημία τε πολλὴ καὶ εὐχαὶ διάπυροι, κρουνηδὸν ἀνίσχουσαι, πᾶσαν ἐμπεπλήκασι τὴν οἰκίαν καὶ πᾶσαν ἀκοὴν περιεληλύθασι, τὸν ἐμὸν ἐπικοσμοῦσαι καὶ στεφανοῦσαι Νικόλαον· ᾧ δῶψ ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστάς Σωτὴρ ἡμῶν μακραίωνας μετὰ λαμπρότητος τῆς ἀπὸ τύχης, τῆς ἀπὸ ψυχῆς, τῆς ἀπὸ νοός, καὶ περιφρουροίη ἀπ' ὀφθαλμοῦ βασκαίνοντος.

---

16. Τῷ ἐπεράστῳ μοι υἱῷ Νικολάῳ
χαίρειν.

Τοῖς σοῖς ἐντυχόντι λατινικοῖς γράμμασιν ἤλατό μοι ἡ καρδία, καὶ θυμηδίας ἀνάπλεως ὑπερήλατο· καὶ περιπτυσσομένῳ τὰ γράμματα εἰς ἄκρα τὰ χεῖλη συνεχέχεται μοι ἡ ψυχὴ, προσλιπαροῦσα τοῖς νοήμασι

καὶ ταῖς φράσεσι, προστετηκυῖα τῷ κάλλει τοῦ λόγου καὶ τῷ κάλλει τοῦ χαρακτήρος, καὶ συμφυεῖσα ὀλίγου δεῖν ἀναπόσπαστος ἐνεπλάκη¹⁾ τοῖς γράμμασιν. Μόλις δὲ μετὰ πολὺν χρόνον ἀναστρέψασα, ὑφ' ἡδονῆς δάκρυσι καὶ στεναγμοῖς, τοῦ φίλτρου, τοῦ ἐκ τῶν γραμμάτων ἐς τὸ ὑπερβάλλον ἐξαφθέντος, τὴν ἀκρότητα διεμαρτύρετο, ὦ ἐμὸν ἄγαλμα, ὦ ἐμὴ ἀγλαΐα, ὦ ἐμὴ τρυφή καὶ πανήγυρις! ζῆθι καὶ πρόσω προκοπῇ καὶ ἡλικίᾳ μετάβηθι.

17. Νικολάω τῷ υἱῷ.

Ἐναντὶ τῶν ὑπερηγμένων εὐχῶν καὶ ἐπαίνων χάριτας ὠμολογηκῶς σὺν χάριτι καὶ γλαφυρότητι, διπλάζειν ἡμᾶς ἐπαναγκάζεις τοὺς ἐπαίνους καὶ τὰς εὐχάς. Περιφρουροῖ σε διὰ παντὸς ἡ ἐξ ὕψους εὐμένεια καὶ χάρις· καὶ περιτεμνομένη καὶ ἀναστέλλουσα τὰ ἀνείργοντα ἐπὶ τὰ βελτίω, προάγοιτο μέχρι καὶ τῆς ἀκρότητος! Ἐπιδίδου δὲ καὶ σὺ ἐπ' ἄμεινον μεταφερόμενος, ἔστ' ἂν καὶ ὑπέρμεγας γένῃ²⁾ καὶ ζηλωτός. Ἐρρωσο.

18. Τῷ ἐπεράστῳ μοι Νικολάω χαίρειν.³⁾

Ἑλληνιστὶ καὶ τῇ ἀγοραίᾳ διαλέκτῳ γεγραμμένας⁴⁾ δύο σου ἐπιστολάς ἐδεξάμην ἐχθές, καὶ ἐπ' ἀμφοτέραις ὡς οὐδέποτε ἦσθην· τῇ μὲν γὰρ ἐπὶ λεπτοῦ διεσάφησας τὰ κατ' οἶκον, καὶ τοῖς ἐμοῖς γράμμασιν

¹⁾ «συνεπλάκη»

²⁾ «ἔσθι»

³⁾ Ἡ προκειμένη ἐπιστολὴ ἐξεδόθη τὸ δεύτερον μετὰ τινῶν διορθώσεων τῷ 1871 ἐν τῇ Πανδώρα ὑπὸ Σ. Κ. Οἰκονόμου. Αἱ ἐν τῷδε τῷ κειμένῳ προσθήκαι ἢ διορθώσεις ἐγένοντο κατὰ τὸ μαυρ. Χειρόγραφον.

⁴⁾ Ἐλλείπει ἐν τοῖς ἄλλοις, πλὴν τοῦ Χειρ.

ἀπεκρίθης· καὶ τὰ μὲν ἄλλα συνιείς, αὐτοῖς ἠγάπηκα, καὶ τὸ ἐπιμελές ἠγάσθην· τῆς δέ, τὴν τε ἐκλογὴν τῶν λέξεων καὶ τὴν συνθήκην ἐπαινῶ· ἐπεύχομαι δέ, ὅπως ἔτι καὶ μείζονος ἐπιλάβοιο ¹⁾ προκοπῆς.

Κομῶντα δὲ καὶ βρίθοντα τοῖς ἀνθεσι καὶ τοῖς καρποῖς, καὶ κλάδους ἀφέντα παμπόλλους ὀρῶν, τούτων ἐνίους ἐκκόψαι παρορμῶ καὶ παραινοῦμαι· ἃ γὰρ τὰ νεαρὰ δένδρα πεπόνθησι, ταῦτα καὶ τοῖς νέοις συμβαίνει· καὶ σφριγῶντες ἔσθ' ὅπου συστολῆς ἐπιδέονται, καὶ τῶ ἰσχυαίνοντι μᾶλλον εὐσωματοῦσι καὶ εὐτραφέστεροι γίνονται, τὸν τε ἄλλον βίον καὶ μάλιστα καὶ τὸν λόγον. Καὶ λοιπὸν ἀνάγνωθι πολλάκις τὴν περὶ εὐτεχνίας λόγου καὶ εὐφραδείας ἐμὴν ἐπιστολήν, ἣν ἔπεμψα προπέρουσι τῶ διδασκάλῳ κῦρ Ἰακώβῳ, ²⁾ καὶ ἐγγενήσεται σοι πολλή τις ἀπ' αὐτῆς ὠφέλεια· περιστέλλει γάρ, οἶονεὶ χαλινῶ, τὸ σφραδάζον τοῦ λόγου, καὶ φέρεσθαι διδάσκει μετ' εὐρυθμίας καὶ ἡσύχως, ἡδονὴν ἀποφέροντα καὶ τέρψιν οὐκ ὀλίγην.

Λάβωμεν δὲ μετὰ χειρας τὰ σὰ γράμματα· μᾶλλον ἀρέσκει τὸ δύο ἐπιστολάς, καὶ ἡ συνάφεια τῆς γενικῆς κτητικῆς. Παραλληλοχρήτω ³⁾ τὸ ἐφεξῆς κῶλον, τὸ διὰ μετοχῶν ἐκφερόμενον οὕτως· « ἦσαν » δὲ ἀκάνθαις μὲν περιστεμμέναι, τὴν τοῦ δεξαμένου διακεντούσαις « ψυχὴν ἐπὶ τὸ ὀρθότερον· ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἀκάνθων πατρικῶν παραινέσεων ἐνίδρυται ρόδα. » Χαίρουσι γὰρ οἱ Ἀττικοὶ ταῖς ἐναλλαγαῖς καὶ τέρπουσι τῇ καινότητι καὶ τῇ ποικιλίᾳ· τὴν δὲ σαφήνειαν ὡς μάλιστα στέργοντες, ἐπαναλαμβάνουσι τὰς πτώσεις, ἴν' ἀφ' ἑαυτῶν ὡσιν ὀλοσχερῆ καὶ εὐδηλα τὰ κῶλα, καὶ πολλῶ μᾶλλον αἱ περίοδοι, μηδενὸς ἔξωθεν ἐπιδεόμεναι· καὶ διὰ τοῦτο στυγοῦσι τὰς τροπὰς. Τὸ γὰρ τροπικὸν ἔσθ' ὅτε διανοχλεῖ τὸν νοῦν, οἶον ἐν τοῖς σοῖς γράμμασι τὸ « ἐσκηνωμένον θέλγητρον »· καὶ βέλτιον εἶποις ἂν τὸ « ἀπὸ τῶν ρόδων ἀποστάζον, ἢ ἀποπνέον θέλγητρον »· καὶ οἶον τὸ « διψῶσιν ὡσίν »· τοῖς γὰρ ὡσὶ τὸ ἀναπεπταμένον οἰκειότερον. Βαρὺ δὲ καὶ τὸ « ὀσφραντικὸν τοῦ νοός » καὶ τὸ « καὐτός » καὶ

¹⁾ « ἐπιλάβης » ἢ « ἐπιλάβη » κατὰ Σ. Οἴκ.

²⁾ Ὅρα Ἐπιστολὴν 2.

³⁾ Ὅρθως ἔχει τὸ « παραλληλοχρήτω » ἀντὶ « παραχρήτω »

τὸ « τοῦμοῦ, » καὶ ἀντὶ τοῦ « ὀδεύειν » τὸ « ἐλαύνειν ἐπὶ γῆρας » συνηθέστερον· τὰ δ' ἄλλα καλῶς ἔχει.

Τί δὲ βουλοίμην ἀπὸ τούτων τῶν ὑποδειγμάτων; ὅπως ἀπλῶ καὶ ἀπεριέργῳ, ἡδεῖ δὲ καὶ λαμπρῶ μετὰ δεινότητος καὶ μεγέθους χρώμενος χαρακτηῖρι, ὅτι πλεῖστον εὐδοκιμοίης. Ἔστω δὲ σοι κατὰ νοῦν αἰετὰ ἐμὰ παραγγέλματα, ὅσα μοι τῇ προειρημένῃ ἐπιστολῇ διεσαφῆθη. Τὰς δὲ ποιητικὰς καὶ τὰς ἀήθεις λέξεις ἴσθι μὲν, ἀλλὰ μὴ χρῶ παντελῶς αὐταῖς· μηδὲ μοι τοὺς πάλαι λογογράφους μάρτυρας προΐστασο· οἷς γὰρ ἐκεῖνοι, πάμπολλα συγγράψαντες, ἅπαξ ἢ δις ἐχρήσαντο, ταῦτα πῶς ἡμᾶς ἐκμιμῆσθαι δεῖ, τοὺς πολὺ κατόπιν ὑστερίζοντας; Κἀκεῖνο δὲ ὄφλον, ὡς ἡ χρῆσις οὐ μεθίστησι τὸ ταῖς λέξεσιν ἰδιάζον, ὅποτε σχολαιοτέρα γένοιτο. Καὶ γὰρ καὶ παρὰ Ξενοφῶντι τὸ ὀθνεῖος ἀνεγνωσται· οὐ μὴν γε διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ ποιητικοῦ καὶ ἀήθους ἀπέστη. Καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ δὲ εὐρομεν ἄττα ἰωνισμοῦ ἀπόζοντα· οὐ μὴν ἐκ τοῦ παραχρῆμα τούτοις χρῆσόμεθα, ἀλλὰ τοῖς τετριμμένοις ἐφησυχάζομεν καὶ τοῖς παρ' ἐκείνου εἰθισμένοις. Καὶ Πλούταρχος μέντοι ἀντὶ τοῦ μὴ βλεπομένου αἰδνῆς ἔφη πηλὸς ἐν τῷ τοῦ Θησέως βίῳ, ἀλλ' ἅπαξ· πολλάκις δέ, ἀντὶ τοῦ σκοτεινοῦ καὶ τοῦ ἀφανοῦς, τὸ τυφλὸν αὐτῷ ἐν χρήσει· καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Σόλωνος τυφλὸν ἔφη κίνημα· καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Σύλλα εἰς λίμνας τυφλὰς ἀφανίζεται· καὶ παρὰ Ξενοφῶντι τυφλὴ πῖδαξ·¹⁾ τὸ δὲ αἰδνῆς καὶ αἰδνός ἀντὶ τοῦ αἰδοῦς παρὰ τοῦ εἶδω παρ' Ἡσιόδῳ καὶ Ὀμήρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ποιηταῖς. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ διδασκάλιον οὐ τὸ μάθημα, ὡσπερ ὁ Φαβωρῖνος, οὐ μέμνημαι πόθεν λαβών, ἀλλὰ τὸ δίδακτρον²⁾. Καὶ δῆτα καὶ Πλούταρχος ἐν Λυκούργῳ « καλὰ, φησί, τὰ διδασκάλια παρὰ Θηβαίοις ἀπολαμβάνεις, » οἷον δηλαδὴ τὰ μῆνυστρα³⁾ καὶ σῶστρα καὶ ὀρεπτήρια καὶ νικητήρια καὶ τὰ τοιαῦτα.

1) « πῖδαξ »

2) Ἐνταῦθα ἀναμφιβόλως ἐπλάγησε τὸν Ἰῆξ ἀπορρήτων ἢ μνήμη· κατὰ Σουίδα « διδασκαλεῖον μὲν τὸ σχολεῖον, διδασκάλιον δὲ αὐτὸ τὸ μάθημα, » πληθυντικῶς δὲ διδασκάλια καὶ τὰ δίδακτρα. « Οἱ Φοίνικες ἄλλα τε πολλὰ οἰκήσαντες τάυτην τὴν γῶρην ἐσῆγαγον διδασκάλια ἐς τοὺς Ἕλληνας καὶ δὴ καὶ γράμματα » . . . . Ἠρόδ. Ε', 58.

3) « μῆνυστρα » Ἐπ. καὶ Χειρ.

Σὺ δέ, ὦ καλὴ καὶ ἀγαπητέ, τί ταῦτα βούλει, καὶ ἐν χρήσει λέξεων μαρτυριῶν ἐπιδέη¹⁾; Ἴθι κατὰ στίβον καὶ χρῶ μετ' ἐκλογῆς τοῖς εὐσημοτάτοις καὶ εὐηχοτάτοις ὀνόμασι, τοῖς ἀρμόζουσι καὶ προσφυέσι, καὶ πολὺς ἔσται σοι ἐντεῦθεν ὁ ἔπαινος. Εἴης δὲ εἰς χρόνων παμπόλλων περιόδους, τῇ ἐξ ὕψους εὐμενείᾳ καὶ βοηθείᾳ, ρωννύμενος.

αχχς', δεκεμβρίου ιδ'

---

19. Τῷ υἱῷ αὐτοῦ Νικολάῳ εὖ πράττειν
καὶ ὑγιαίνειν.

Ἰδοὺ σοι ρεῖ κατὰ ροῦν, ὦ φίλτατε, καὶ πνεῖ ἐξ οὐρίας, ὡς φῆς, καὶ ὡς ἐπόθεις μὴ ἀνασπασθῆναι τῆς συνεχείας τῶν μαθημάτων. Καὶ ἔχεις ἄρα διὰ τε ἀκροάσεως, διὰ τε ἀναμνήσεως ταῖς ἐπιστήμασι νοῦν τε καὶ ψυχὴν ἐπιχρῶσαι. Ἐμοὶ δὲ ἐκεῖνό γε μάλιστα ἐν ἐφέσει καὶ πόθῳ, ὅπως μετὰ πολλῆς ἀκριβείας τὰς τρεῖς διαλέκτους ἐκμάθοις, καὶ μὴ μόνον ἀναγινώσκων αὐτάς, ἀλλὰ καὶ γράφων, οὐ μείον τῆς ἐλλάδος, τὴν τε λατινικὴν καὶ τὴν τουρκικὴν, καὶ ἀμφοτέρας μετ' ὀρθογραφίας καὶ καλλιγραφίας. Οὐχ ἥμισυ δὲ τῆς ὑγείας ἐπιμελοῦ καὶ τῆς εὐεξίας, καὶ μὴ τεταμένον ἐσαεὶ κάτεχε τὸ τόξον, ἀλλ' ὑφιέμενος καὶ ὑποτιθέμενος αὐτό, πάλιν ἐν καιροῖς προσήκουσι καὶ τεταγμέναις ὥραις ἀναλάμβανε, μήτε μακραῖς διακοπαῖς χαννούμενος καὶ μαλακιζόμενος, μήτε προσοχαῖς ἀδιαλείπτους καὶ διηνεκέσι μελέταις τρυχούμενος· τούτῳ γὰρ ἑκατέρῳ ἐς ἴσα ἢ ἀκολουθία διατέμνεται, καὶ μᾶλλον γε τῇ ὑπερβαλλούσῃ φιλοπονίᾳ, τῇ πολλῶν νοσημάτων ἀντλία· ἀλλ' ἔσθ' ὅτε παρβολάδην σοῖο φροντίσι μίγνυο τέρψεις. Ἐρρωσο. Νουμηνία ἀνθεστηριῶνος· ἔτους σωτηρίου αχχς'.

---

1) « ἐπιδέη »

20. Τῷ φιλτάτῳ μοι Νικολάῳ χαίρειν.

Τῶν σῶν γραμμάτων ἐν τῇ Φιλίππου διατρίβοντι σὺν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς στρατεύμασιν ἄρτι μοι ἐπιδοθέντων, τῷ χρυσοπάστῳ ὕφει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπαφέντος ἐμοῦ, τὴν ψυχὴν ἐσμὸς ἀθρόων παθῶν περιέστη, καὶ ἅμα κατωρχήσαντο αὐτῆς ἡδονή, θυμηδία, ἔρωτες, πόθοι, ἐλπίδες, φόβοι· καὶ δακρύων μὲν ροῦς ἀπ' ὀφθαλμῶν, στεναγμῶν δὲ πνοῦς ἀπὸ καρδίας, ὁ μὲν ἐπήρδευε τὰς παρειάς, ὁ δ' ἐπληττε τὸν ἀέρα. Καὶ οἱ μὲν παριστάμενοι μή τι κακὸν ἄρ' ἢ τύχη χαλεπώτερον ἐτραγῶδει διαπορούμενοι, οἰκτρὸν εἰς ἀλλήλους ἀπέβλεπον· ἐγὼ δὲ τῶν παθῶν ὄλος ἀλούς, ἐν ἀφασίᾳ διεγενόμην, ὥστε μόλις οἱ μὲν ἐπιβοήσαντος «εὐγέ μοι καὶ ζῆθι, φίλτατε» ἀκηκοότες, ἀπὸ τοῦ κατηφοῦς ἐπὶ τὸ εὐδιώτερον ἀνηνέγκαντο· ἐγὼ δὲ τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων χαρὰν διαθρυλῶν ἑορτὴν καὶ πανηγυριν ἐπεκήρυττον· καὶ τὰ γε τῆς πανηγύρεως προοίμια ὕμνοι καὶ αἶνοι γεγόνασι τῷ τοιοῦτον υἷόν μοι χαρισμένῳ Θεῷ, καὶ «Σύ, ἔφασκον, ὁ τῆς τοιαύτης τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἐμπιπλάμενος χαρᾶς, καὶ ἐλπίδας ἔτι μειζόνων ὑποφαίνων· σύ, ἀρετὴν νεάζουσαν εἰς ἀκμὴν καὶ πολιὰν προβιβάζων, εἰς λιπαρὸν ἄγε γῆρας, καὶ δὸς ἐμοὶ γηράσκοντι βακτηρίαν τὸν ἐμοὶ περισπούδαστον καὶ ἐπήρατον». Καὶ αὖθις τῷ πόθῳ τῶν γραμμάτων καταπεμπόμενος ἀνεγίνωσκον, ηὔφραινόμεν, ἐθαύμαζον, εὐφήμουν, ἐπηυχόμην, τοῖς ὀνόμασιν ἀνθοῦντα περιεπτυσσόμην, ξενίζοντα φιλοφρόνως ἐδεξιούμην, κομῶντα τῇ πολυμαθείᾳ διὰ θάμβους ἐγέραιρον, τὴν εἰς ἐμὲ στοργὴν ἡσπαζόμην, τὴν ἐπ' ἀρετῇ προκοπὴν ἐπήνουν, ἐξύμνουν, ἐξεθειάζον, καὶ δὴ περιεφερόμην ἀπὸ πάθους εἰς πάθος, μηδὲν τι μέτριον, μήτε σύνηθες πάσχων, ἀλλ' αἰεὶ διαχεόμενος καὶ τηρόμενος.

Παυσάσθωσαν οὖν οἱ ὡς ἄγονον καὶ πάντῃ πενόμενον τὸν νῦν χρόνον κατηγοροῦντες. Οὐχ οὕτως ἡ φύσις ἐστείρωται· ἀλλὰ φέρει καὶ νῦν Ἑλλάδι τὰς Ἀθήνας ὁ Θεός, φέρει ταῖς Ἀθήναις τοὺς Λιβανίους· καὶ τὰς κατηγορίας εἰς εὐχὰς μεταποιεῖτωσαν· τὸ δὲ δὴ πλεόν τῶν εὐχῶν ἐπὶ μακροβιότητι γενέσθω· τὰ γὰρ ἄλλα παρέψεται καλὰ καὶ

γαθὰ μετ' ἀφρονίας, ὅτι τῷ σοφῷ συνδιασώζεται πάντα. Ἐρρώσθω ἡ ἐμὴ ἀγλαΐα.

21. Τῷ υἱῷ Σκαρλάτῳ.

Φρόνησις καὶ ἀνδρεία ἐξ ἴσου εἰσὶν ἀναγκαῖαι τῷ πολιτευομένῳ. Καὶ θατέρως ἀπούσης, σκάζειν αὐτὸν ἀνάγκη ἐν ταῖς ἐνεργείαις καὶ τοῖς ἐγχειρήμασιν· ἀμφοτέραις δὲ κοσμούμενος καὶ δορυφορούμενος, κατὰ Λυγκέα καὶ Βριάρεων, οὐ μόνον τὰ παρεληλυθότα διὰ τῆς τῶν ἱστοριῶν ἀναπολήσεως πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχει καὶ πολλὰ καὶ καλὰ εἰς διεξαγωγὴν τοῦ βίου ἀπομάττεται παραγγέλματα, ἀλλὰ καὶ τὰ παρόντα ἀσφαλῶς διοικεῖ καὶ τῶν μελλόντων προνοεῖται. Ψυχῆς δὲ γενναιότητι τοῖς τε ἔξωθεν προσβάλλουσι στερρῶς ἀντέχει καὶ τὰς ἐν αὐτῷ στάσεις κατευνάζει, τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμοειδὲς τῆς ψυχῆς τιθασσεύων καὶ τὰς παρὰ λόγον ὀρμὰς καταστέλλων· καὶ διὰ ταῦτα περίβλεπτος τοῖς πᾶσι καὶ περικλεῆς γίγνεται.

22. Τοῖς παισίν.

Καλὴ μὲν ἡ θεωρία, ὅτι, καὶ τὸν νοῦν ἐπικοσμεῖ, καὶ συναπαίρει συμπεριπτάμενον ὑπὲρ αὐτὰ τὰ οὐράνια σώματα, καὶ τῷ τρισοφαεῖ προσάγει βήματι. Τί δέ, ὅτι καὶ περαιτέρω τολμᾶν ἀναβῆναι καὶ ἐμβαθῦναι δίδωσι τοῖς ἀδύτοις καὶ ἀνεφίκτοις, καὶ πάλιν ἐκεῖθεν κατιόντα περιηγήσασθαι τὴν πτηνοῖς καὶ χερσαίοις καὶ νηκτοῖς οἰκουμένην, καθικέσθαι δὲ καὶ τῶν ὑποχθονίων ἀπάντων, μέταλλα καὶ τὰς καταγείους κοιλότητος καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἀνιμήσεις ἀνερευνῶντα καὶ ἀνιχνεύοντα, καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ἄδου πῦρ ἀνασκαλεύοντα; Καὶ πλουτεῖ οὖν ἐντεῦθεν ὁ νοῦς

τὴν τῶν ὄντων ἐπίστασιν,¹⁾ καὶ τῷ Θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν ὁμοιούμενος ἀναπαύεται τῶν ἄλλων ἀνεπιδεής. Καὶ δῆτα καὶ τῷ δεσποτικῷ στόματι ἡ Μαρία τιμᾶται καὶ κηρύσσεται τὴν ἀγαθὴν ἐκλέξασθαι μερίδα, τὴν οὐδέποτ' ἀφαιρουμένην μηδὲ μετὰ θάνατον, ἅτε δὴ τὴν ἀθάνατον ψυχὴν ὑποκείμενον ἔχουσιν καὶ συναιωνίζουσιν αὐτῇ.

Τῆς θεωρίας ὅμως ἡ πράξις ἔστιν οἷς ὑπερανισταμένη μείζους παρέχει τὰς χρείας, καὶ γὰρ μάλιστα ἢ ἐκ τῆς θεωρίας ἀποκυομένη. Καὶ γὰρ ἡ μὲν θεωρία κοσμεῖ καὶ τέρπει τὸν κεκτημένον· ἡ δὲ πράξις, ὀρθῶς ἀπαρτιζομένη, πλείοσιν ἔστι διαδόσιμος, καὶ τὸ γένος ἅπαν ἡμῶν ἔχει φαιδρῶναι καὶ ποδηγετῆσαι πρὸς αὐτὸ τὸ τελεώτατον. Τῆς δὲ πράξεως οὐχ ἥκιστα γεγονότος ὄνησίμου καὶ χρησίμου τοῦ πολιτικοῦ μέρους, οὐ μὴν γὰρ δίχα τοῦ οικονομικοῦ καὶ ἠθικοῦ ὑπέρμεγά τι καὶ εὐγενές ἀπὸ τούτου πρόεισι· καὶ διὰ ταῦτα τὸ ἠθικὸν τοῦ πρακτικοῦ μέρος²⁾ ἔστι τὸ πρῶτον καὶ ἀναγκαιότατον καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχηγόν. Τῶν γὰρ ἠθῶν μὴ κατὰ ρυθμὸν καὶ στάθμην ἀκριβῶς διοικονομηθέντων καὶ διαιτηθέντων, τῷ τρόπῳ οἰκονομηθήσεται τὰ κατ' οἶκον ὀρθῶς; καὶ πενομένης ἀρετῶν ψυχῆς, πῶς ὁ τῆς οἰκίας ἀξυθηθήσεται πλοῦτος; τῆς οἰκίας δὲ τεθορυβημένης καὶ συντεταραγμένης, οὐδεὶς καλῶς συμπολιτευθήσεται. Ἄλλ' ὥσπερ πενία καὶ κακία ψυχῆς ἔνδειαν καὶ ἐξώλειαν οἴκου τεκταίνεται, καὶ ἢ κατ' οἶκον περιπέτεια καὶ ἐπήρεια φαύλην ἀπεργάζεται καὶ αἰσχροὺς τὴν ἐκάστου πολιτείαν, οὕτω τοι τοῦ πολιτεύματος ἐπάρξει καλῶς ὁ τὸν αὐτοῦ οἶκον ἄριστα διατιθέμενος, καὶ τὸν οἶκον κάλλιστα διακοσμήσει ὁ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν χρηστοῖς ἠθεσι διαυγάσας, καὶ πάσης κακίας εὐτυχῶς ἀπαλλάξας.

Ἔμεῖς οὖν, ὦ περισπούδαστοι καὶ ἐράσμιοι, ὅτι μάλιστα τῆς ψυχῆς ἐπιμελούμενοι, ἐὰν βούλησθε κατὰ τε τὴν οἰκίαν καὶ ἐν τῷ πολιτεύματι ἐπίσημον αὐτοῖς περιθεῖναι χαρακτῆρα, τὴν ψυχὴν ἐπικοσμήσατε, παθῶν ἀμετρίαν αὐτῆς ἀποκρίναντες, καὶ κακίαν ἅπασαν ἀπελάσαντες, καὶ αἰεὶ τοι τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰς ἀκρότητας ἀποδιδράσκοντες, τὴν ἐν τῷ μεσαιτάτῳ καθημένην ἀρετὴν περιπτύξασθε καὶ ἐνστερνίσασθε, διώκοντες

¹⁾ Συνηθεστάτη ἀμφοτέροις τοῖς Μαυρ. ἢ σύνταξις « πλουτεῖν τι »· οὕτω καὶ Ἰάκωβος Μάνος ἔγραψε περὶ τῆς φιλοσόφου μητρὸς τοῦ Ἰῆ ἀπορρήτων « τὴν τῶν ὄντων φύσιν ἐπλούτησεν ἢ γυνή ».

²⁾ « μέρους »

σοβαρότητα ἄνευ ὑπερηφανείας, ταπεινοφροσύνην ἄνευ χθαμαλότητος, δαψίλειαν αἰρούμενοι μετὰ φειδοῦς, ἄνεσιν ἄνευ ραθυμίας, τρυφήν χωρὶς ἀκολασίας, ἐποργιζόμενοι μετὰ πραότητος, σπουδάζοντες βραδέως, ἀπολαύοντες οὐ κατακόρως, εὐφημοῦντες δίγχα θωπείας, θαρροῦντες σὺν δέει καὶ πτοίᾳ, ἐλπίζοντες μετὰ φόβου, φοβούμενοι μετ' ἐλπίδος καὶ θάρρους. Καὶ τί δεῖ βαδιεῖσθαι καθ' ἕκαστον; Πρόχειρος ἢ μετριοφροσύνη καὶ ἡ ἐπιείκεια τοῖς μὴ ἔφ' ἑκάτερα διολισθαίνουσιν.

Ἄνισχοντι ἡλίω συνανίστασθε, καὶ μὴ τὰς ἑωθινὰς εὐχὰς ἀνέχεσθε συναποκρύπτεσθαι τῷ σκότῳ τοῦ ὕπνου· κἂν δεήσῃ, πάλιν καθεύδειν μᾶλλον θύνησιν. Λίτεῖται τὸ Θεῖον τὰς ἅμα τῇ ἔω δεήσεις, καὶ ταύταις ἐστὶν εὐέντευκτον καὶ εὐπρόσιτον, καὶ τηνικάδε χορηγεῖ τὰ καλὰ κάγαθὰ τοῖς ποτνωμένοις. Καὶ Θεόθεν ἄρ' οὖν ἐρρωμένη ψυχὴ εὐσθενέστερον πρόεισιν ἐπὶ πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Εἶτα τῇ ἀναμνήσει τὸν νοῦν προσεκτέον· τρέφεται γὰρ ἡ μνήμη ὡς μάλιστα τοῖς ἑωθεν ἀπομνημονεύμασι, μὴ τοῦ θορύβου πῶ τῶν πραγμάτων ἐνσκήψαντος, μηδ' ἀχλὺν τῷ νῷ σκεδάσαντος. Μετὰ ταῦτα ἀκροώμενοι τὰ μαθήματα, τῇ τούτων ἀναλήψει καὶ μελέτῃ ὅποσοι τὴν μνήμην ἐρείδουσι καὶ ἐμπεδοῦσιν, οὗτοι εἰς ἄκρον ἐλαύνουσιν ἀρετῆς καὶ σοφίας. Ἐπειτα τὸ σῶμα τροφῇ καὶ τρυφῇ μετρία καὶ ἀνέσει ρωννύσθω, καὶ τὰ κατ' οἶκον μετὰ πραότητος ἀνορθούσθω διαιτήσεσι καὶ οἰκονομήσεσι καὶ διορθώσεσι· καὶ πάλιν ἀνακαλείσθω ἢ μεθ' ἡδονῆς σπουδῆ, λογογράφων ἀνάγνωσις, λατινικῶν καὶ τουρκικῶν μαθημάτων ἐπιμέλεια· τέρπουσι γὰρ αὐτὰ τῷ ξενίζοντι τὴν ψυχὴν. Τὸ δεῖπνον λιτώτερον ἔστω τοῦ ἀρίστου· οὕτω γὰρ οἱ ὕπνοι κουφότεροι καὶ τὸ σῶμα ὑγιεινότερον ἐστίν.

Μὴ πρότερον εἰκὸς ἐστὶ καθεύδειν ἢ τὰς χρείας ἀποπληρῶσαι, τὰς τε οἰκονομικὰς, τὰς τε πολιτικὰς, τὰς χρεωστούμενας τῇ ὑπαρχούσῃ ἡμέρᾳ· τοῖς γὰρ αὔριον πόνοις ἐὰν οἱ σήμερον ἐπισκήψωσιν, ἀνάγκη ὑπαγόμεθα βαρεῖα ἢ καταταθῆναι ¹⁾ διττοῖς μόχθοις, ἢ πάλιν ὑπερθέσει καὶ μελλήσεσι καὶ ἀναβολαῖς παραμελῆσαι τῶν δεόντων ²⁾ πεπραχθαι καὶ κατωρθῶσθαι. Καὶ τὰς μὲν πράξεις σὺν τοῖς ἐπιτηδεύοις ὑπηρέταις

¹⁾ Ἡ διόρθωσις ἐγένετο κατὰ τὸ «πόνοις πολλοῖς κατατείνεσθαι»· εὐχὴ ἐρθῶς κεῖται ἐν Ἐπισ. «καταθήσεσθαι» καὶ ἐν Χειρ. «κατατεθήσεσθαι».

²⁾ Ἐπισ. καὶ Χειρ. «παραμεληθήσεσθαι τὰ δεόντα». Ὁρθῶς ἔχει ἡ σύνταξις «ἀνάγκη ὑπαγόμεθα ἢ καταταθῆναι ἢ παραμελῆσαι».

ἢ κοινωνοῖς ἐργάζεσθε· τὰς δὲ σπουδὰς καὶ τὰς ἀκροάσεις καὶ τὰς ἀναμνήσεις ἀπωτάτω θορύβου καὶ ταραχῆς ποιῆσθε. Καὶ διὰ τοῦτο φιλοῦσιν αἱ Μοῦσαι τὰς ἀκρωρείας, ἅτε δὴ ἀταράχους καὶ ἀκαταπατήτους. Μὴ διατέμνετε τὰς ἐγχειρήσεις ἐπεισοδίοις εἴτε λόγοις, εἴτε ἔργοις· συνεχεῖα γὰρ ὁ νοῦς ἐφήδεται καὶ κάλλιστα γυμνάζεται, καὶ τὰ ἔμμονα ἐνιζάνει τῇ ψυχῇ καὶ πῆγνυται στεγανώτατα.

Μήτε ὀμνύετε, μήτε ὀμνύειν ἐπιτρέπετε, οὔτε διδόντες, οὔτε λαμβάνοντες ὄρκους. Ἀθηναῖοι, φασί, τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγουσι, τοῦτέστι τὰ πράγματα ὡς ἔχουσι λέγοντες, καὶ μὴ φιλονεικοῦντες, μηδ' ὀμνύοντες.

Τιμᾶτε ὡς πλεῖστα τὴν δικαιοσύνην· τιμᾶται ¹⁾ δὲ πάντα ἐν δίκῃ, εἴ ἐν ἑκάστον, ὡς ὀφείλει, τελοῖτο· τὸ γὰρ δίκαιον ὀφείλεται καὶ δαπανῆματι καὶ ὠνῆ καὶ πάσαις ἐνεργείαις καὶ ὁμιλίαις αὐταῖς· καὶ τὸ ἐν δέοντι πραττόμενον δικαίως γίγνεται.

Μέμνησθε ὅτι καὶ τὸ δοῦλον ὁμογενές ἐστι καὶ ὁμοιοπαθές, καὶ διὰ τοῦτο πολλῆς ἐστι συμπαθείας ἄξιον· οὐ τῇ ὀργῇ τὸ ἄρχον καὶ κρατοῦν, ἀλλὰ τῇ εὐποιᾷ οὐσιοῦται καὶ ὑφίσταται.

Οἶδα δέ, ὅτι πολλάκις ὑποδεικνύμενος ὑμῖν ἅ μοι δοκεῖ συνοίσοντα, βαρὺς εἰμι καὶ πικρός· ἀλλ' ἢ περὶ τὰς ρίζας πικρία γλυκεῖς ἀναδίδωσι καρπούς· κἂν δὲ μὴ ταῖς ἐμαῖς ὑποθήκαις ὠφελῆσθε, ἀλλὰ τοῦ φίλτρου τὸ χρέος ἀποτίνω τοῦ πατρικοῦ, καὶ στέργω τὴν ὑπαγόρευσιν, εἰ καὶ μὴ ἐκ ράστου χωροίη· ἐπεύχομαι δὲ τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἀγαθῶν, εἰ καὶ μὴ πάντως εὐμαρῆ, διὰ βίου καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ. Ἐρρωσθε.

23. Τοῖς ἐμοῖς φίλτατοις χαίρειν.

Πολλοὺς τῶν φίλων ὡς ὑμᾶς ἐπιφοιτῶντας τῆς συνήθους δεξιώσεως καὶ φιλοπροσηγορίας ἐστερημένους καὶ στυγνάζοντας ἀπερχομένους ἀκηκοώς, οὐ βραχὺ τι ἠχθέσθην· ἀποδιδόναι γὰρ ἑκάστῳ χρῆ, καθάπερ

¹⁾ « τιμᾶτε »